

Kwiatkowska, Barbara / Szczurowski, Jacek

Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15) - II-IV w.n.e. wyeksplorowanych w 1999 i 2000 roku

Archeologia Polski Środkowowschodniej 6, 118-123

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA KWIATKOWSKA, JACEK SZCZUROWSKI

ANALIZA ANTROPOLOGICZNA SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z CMĘNTARZYSKA W MASŁOMĘCZU (STAN. 15) – II-IV W.N.E. WYEKSPLOWANYCH W 1999 I 2000 ROKU

Trwające już osiem sezonów badania interdyscyplinarne, eksplorowanego od ponad 20 lat, szkieletowego cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stan. Masłomęcz 15) dostarczają rokrocznie szereg niezwykle interesujących informacji o stanie biologicznym polikulturowej i polietnicznej populacji Gotów, zamieszkującej teren Kotliny Hrubieszowskiej na przełomie II-IV w.n.e. Prace wykopaliskowe prowadzone są przez pracowników Katedry Archeologii UMCS i Katedry Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego, pod kierownictwem prof. Andrzeja Kokowskiego.

W sezonie 2000 badaniom poddano szczątki kostne pochodzące z 34 grobów wyeksplowowanych w latach 1999 i 2000. W 29 grobach (85%) znajdowały się pochówki szkieletowe, 3 groby zawierały pochówki ciałałpalne, natomiast w 2 grobach stwierdzono pochówki szkieletowo-ciałałpalne. W ramach analizy antropologicznej szczegółowo zinventaryzowaliśmy szczątki kostne. Dokonałiśmy częściowej rekonstrukcji czaszek i kości szkieletu postkranialnego zachowanych we fragmentach. Określiłiśmy wiek, płeć i stan zachowania szkieletów oraz wykonaliłiśmy pomiary najlepiej zachowanych czaszek i kości długich. Ponadto odtworzyliłiśmy przyżyciową wysokość ciała jak również oceniliłiśmy częstość występowania wybranych cech niemetrycznych czaszki i zmiany patologiczne występujące na kościach.

Płeć osobników ustaliliłiśmy na podstawie diagnostycznych cech czaszki, kości miednicznych i kości krzyżowej, proponowanych przez Acsádi, Nemeskéri (1970) i Ubelakera (1978). Wiek szczątków określiłiśmy uwzględniając nasilenie obliteracji szwów czaszkowych, morfologię powierzchni spojenia łonowego, stopień starcia koron zębowych oraz zaawansowanie procesów ossyfikacyjnych kości szkieletu postkranialnego (J. Piontek 1996). Liczebności obu płci w wyróżnionych klasach wieku przedstawia tab. 1.

Ogólny zły stan zachowania kości z cmentarzyska w Masłomęczu stanowi niejednokrotnie poważne utrudnienie i zmniejsza ilość informacji antropologicznych możliwych do uzyskania w czasie badań. W materiale z sezonów 1999 i 2000 nie udało się określić płci 7 osobników dorosłych (21%). Uszkodzenia szczątków kostnych uniemożliwiły również precyzyjną ocenę wieku w chwili śmierci 10 osobników (29%). W grobach znaleziono jedynie 25 czaszek, z których 3 zachowały się w całości (*cranium*), 16 w postaci różnej wielkości ułamków zaś w 6 przypadkach z kości czaszki zachowała się jedynie żuchwa.

Na 10 czaszkach (5 męskich i 5 żeńskich) zmierzyliłiśmy zestaw dostępnych, najczęściej stosowanych w badaniach populacji pradziejowych, pomiarów czaszki mózgowej i twarzowej, zgodnie z techniką Martina (R. Martin, K. Saller 1988) – tab. 2. Dla 4 czaszek (1 męskiej i 3 żeńskich) wyliczyliłiśmy 4 wskaźniki opisujące proporcje czaszki – tab. 3. Okazało się, że mężczyzna z grobu nr 512 miał głowę długą a oczodoły średnie; kobieta z grobu nr 495 miała głowę średniej długości ze średnio szerokim czołem; kobieta z grobu 497/0 miała głowę długą z szerokim czołem; zaś kobieta z grobu nr 515 miała głowę średniej długości z szerokim czołem, wąskim nosem i średnimi oczodołami.

Na kilku zachowanych czaszkach określiłiłiśmy również występowanie 33 cech niemetrycznych, korzystając z zestawu cech opisanego w sprawozdaniu z sezonu wykopaliskowego 1996/97 (J. Szczurowski 1998). Wybrane cechy określiliłiłiśmy zgodnie z atlasem cech niemetrycznych czaszek wg Berry i Berry (1967).

Wśród stwierdzonych przez nas cech niemetrycznych, na trzech czaszkach (nr nr 495, 497/0 i 507) występowały cechy otworowe, takie jak: *foramen parietale*, *foramen zygomaticofaciale*, *foramen supraorbitale*, *canalis condyla-*

Tab. 1. Płeć i wiek szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15) – sezony 1999 i 2000.

Płeć	Wiek						Razem
	<i>infans I</i>	<i>infans II</i>	<i>infans II-juvenis</i>	<i>adultus</i>	<i>maturus</i>	nieokreśl. dorosły	
męska	–	–	–	–	6	2	8
żeńską	–	–	–	5	4	1	10
nieokreśl.	7	1	1	–	–	7	16
Razem	7	1	1	5	10	10	34

Tab. 2. Wartości pomiarów czaszek z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15) – sezony 1999 i 2000.

Nr grobu	Płeć	Pomiary czaszki [mm]														
		<i>g-op</i>	<i>eu-eu</i>	<i>ft-ft</i>	<i>au-au</i>	obwód poziomy	<i>n-pr</i>	<i>n-ns</i>	<i>mf-ek</i>	wys. oczodołu	<i>apt-apt</i>	<i>id-gn</i>	<i>go-go</i>	<i>emm-emm mand.</i>	wys. ram. żuchwy	szer. ram. żuchwy
440	męska	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	(25)	–	–	–	–
504	męska	–	–	(106)	–	–	–	–	–	–	–	26	101	–	–	–
506	męska	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	29	101	80	42	32
512	męska	(200)	(145)	–	–	–	80	61	45	36	–	32	(114)	–	–	–
513	męska	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	25	–	–	–	–
474	żeńską	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	23	–	–	–	–
495	żeńską	(184)	(143)	(98)	(126)	(520)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
497/0	żeńską	(180)	(138)	(96)	(120)	(516)	–	–	–	–	–	25	–	–	–	–
515	żeńską	(172)	(139)	(96)	–	–	(62)	(50)	(39)	(35)	(21)	–	–	–	–	–
518	żeńską	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	25	–	–	–	–

Tab. 3. Wartości wskaźników proporcji czaszek z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15) – sezony 1999 i 2000.

Nr grobu	Płeć	Wskaźniki czaszki			
		szerokościowo-długościowy [<i>eu-eu/g-op</i>]	czołowo-szerokościowy [<i>ft-ft/eu-eu</i>]	nosa [<i>apt-apt/n-ns</i>]	oczodołów [<i>wys. oczod./mf-ek</i>]
512	męska	72,5	–	–	80,0
495	żeńską	77,7	68,5	–	–
497/0	żeńską	76,7	69,6	–	–
515	żeńską	80,8	69,1	42,0	89,7

Tab. 4. Wartości pomiarów dobrze zachowanych kości długich i odtworzona wysokość ciała szkieletów z cmentarzyska w Masłomęczu (stan. 15) – sezony 1999 i 2000.

Nr grobu	Płeć	<i>humerus</i> [mm]	<i>ulna</i> [mm]	<i>radius</i> [mm]	<i>femur</i> [mm]	<i>tibia</i> [mm]	Wysokość ciała [cm]
440	męska	(P) 315 –	– –	– (L) 236	(P) 441 (L) 445	(P) 375 –	168
504	męska	– (L) 308	– –	(P) 236 –	(P) 448 –	(P) 358 –	168
512	męska	(P) 359 –	(P) 304 –	(P) 271 (L) 276	(P) 501 (L) 502	(P) 403 (L) 399	181
513	męska	– (L) 315	(P) 265 –	(P) 240 (L) 235	(P) 424 (L) 428	(P) 354 (L) 349	167
474	żeńską	– –	– –	– –	(P) 444 –	– –	164
477	żeńską	(P) 334 (L) 338	(P) 263 –	(P) 246 (L) 242	– –	– –	171
497	żeńską	– –	(P) 274 –	– –	(P) 447 –	– –	170
511	żeńską	(P) 299 –	– –	– –	– –	– –	158
515	żeńską	(P) 272 (L) 269	– –	– –	– –	– –	149
518	żeńską	(P) 332 (L) 330	– –	– –	(P) 468 (L) 469	– –	170

(P) – kość prawa, (L) – kość lewa

ris patens, canalis hypoglossi bipartitus, które związane są z istnieniem dodatkowych odgałęzień naczyń krwionośnych i nerwów czaszki. Drugi rodzaj cech stwierdzonych przez nas w czterech przypadkach (nr nr 495, 497/0, 497/2 i 507) stanowiły kości wstawne w szwach i miejscach ciemiączek, takie jak *ossicula suturae lambdae*, *ossicula suturae sagittalis* i *ossiculum fonticuli posterioris*. Zdaniem niektórych autorów (P. Bergman 1986, A. Malinowski 1992) przyczyną występowania tych kości mogą być stesy żywieniowe występujące w okresie płodowym, wynikające ze złego odżywiania się matki. Dodatkowo na czaszce nr 495 stwierdziliśmy brak otworu sutkowego (*foramen mastoideum absens*).

Stan zachowania kości długich pozwolił jedynie w 10 przypadkach na zmierzenie długości największej (pomiar M_1) kości ramiennej, łokciowej, promieniowej i udowej oraz długości całkowitej (pomiar M_1) kości piszczelowej. Każdy pomiar wykonywano dwukrotnie zgodnie z metodyką zalecaną przez Martina (R. Martin, K. Saller 1988). Uzyskane wartości pomiarów posłużyły nam do zrekonstruowania przyżyciowej wysokości ciała 4 mężczyzn i 6 kobiet. Za przyżyciową wysokość ciała uznaliśmy średnią wyliczoną po odniesieniu pomiarów do tablic Trotter i Gleser (1952) – tab. 4. Dla 6 źle zachowanych szkieletów (3 męskich i 3 żeńskich) odtworzyliśmy przybliżoną przyżyciową wysokość ciała na podstawie pomiarów zachowanych fragmentów kości długich: średnicy górno-dolnej głowy kości udowej (pomiar M_{18}), średnicy głowy kości promieniowej (pomiar $M_{4(1)}$) i szerokości bloczka kości ramiennej (pomiar M_{11}). Kategorie wysokości ciała uzyskaliśmy porównując pomiary z zawartymi w tablicach zaproponowanych przez Strzałko i in. (1972) – tab. 5. Otrzymane wyniki odpowiadają stwierdzonej już w populacji masłomęckiej tendencji do częstszego występowania osobników średnio- i wysokorosłych (J. Szczurowski 1997).

Cechą charakterystyczną cmentarzyska w Masłomęczu jest birytualizm obrządku pogrzebowego, który wyraża się współwystępowaniem pochówków szkieletowych i ciałałpal-

nych (A. Kokowski 1995). Jak wspomnieliśmy wcześniej w 3 grobach (nr nr 496, 501 i 510) znajdowały się pochówki ciałałpalne, natomiast w 2 szkieletowo-ciałałpalne (nr nr 498, 519). W grobie nr 498 znaleziono przepalone fragmenty czaszki i niespalone kości szkieletu postkranialnego osobnika w wieku *infans II/juvenis*. W grobie nr 519 obok szczątków dziecka w wieku *infans I* znajdowały się fragmenty przepalonego trzonu ludzkiej kości długiej osobnika dorosłego. Ponadto w grobach nr 496 i 516 obok szczątków ludzkich znaleziono pojedyncze fragmenty przepalonych kości zwierzęcych. Większość szczątków ciałałpalnych przepalona była słabo (1^0 i 2^0 przepalenia), tylko kości z grobu nr 496 przepalane były mocno (4^0 przepalenia) (A. Malinowski 1974).

Innym przykładem dość często praktykowanych na cmentarzysku w Masłomęczu szczególnych rodzajów pochówków, są pochówki cząstkowe i wielokrotne (T. Malinowski 1989, B. Rutkowska 1989, P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995, 1996, J. Szczurowski 1997, 1998, P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999). Rytuał dzielenia szkieletów i dokładania do grobu pochowanego osobnika kości wyjętych z innych grobów, dotyczył zarówno elementów szkieletu postkranialnego, jak i czaszek. Kości innych osobników dokładano zarówno do grobów mężczyzn i kobiet w różnym wieku, jak i grobów dziecięcych (P. Dąbrowski, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 1998). Wśród wyeksplorowanych w sezonach 1999 i 2000 szkieletów stwierdziliśmy występowanie kilku przypadków tego typu pochówków. Grób nr 497 zawierał kompletny szkielet kobiety w wieku *adultus*, do którego dołożone zostały czaszki dwóch kobiet, jednej w wieku *maturus* i drugiej w nieokreślonym wieku. Pochówek zasadniczy oznaczyliśmy numerem 497/0, kolejne czaszki numerami 497/1 i 497/2. Podobny rodzaj pochówku stwierdzono w jednym z wcześniejszych sezonów – w grobie nr 20, szczątkom zmarłej kobiety towarzyszyły czaszki dwóch innych dorosłych kobiet (A. Kokowski 1991). Do trzech innych szkieletów dorosłych osobników dołożono kości dziecięce: fragment czaszki (nr 511), kości udowe osob-

Tab. 5. Przybliżona wysokość ciała odtworzona na podstawie pomiarów fragmentów kości długich – stan. Masłomęcz 15; sezony 1999 i 2000.

Nr grobu	Płeć	Średnica górno-dolna głowy kości udowej [mm]	Średnica głowy kości promieniowej [mm]	Szerokość bloczka kości ramiennej [mm]	Wysokość ciała [cm]
500	męska	– (L) 48	–	–	średni 166–170
506	męska	(P) 39 –	–	– (L) 25	niski 161–165
516	męska	(P) 43 –	–	–	niski 161–165
459	żeńską	(P) 43 –	(P) 22 –	–	wysoki 160–164
507	żeńską	(P) 42 –	–	–	średni 155–159
517	żeńską	(P) 41 –	–	(P) 22 –	średni 155–159

(P) kość prawa, (L) kość lewa

nika w wieku *infans I* (nr 517) i kompletny szkielet osobnika w wieku *infans I* (nr 522). W jednym z grobów (nr 500) oprócz szkieletu mężczyzny w wieku *maturus* znaleźliśmy fragmenty czaszki innego dorosłego osobnika. Pochówek nr 498 zawierał przepalone fragmenty czaszki dziecka w wieku *infans II/juvenis* z żuchwą kobiety w wieku *maturus*. W jednym z grobów (nr 505) pochowany był szkielet dorosłego mężczyzny bez czaszki, którą prawdopodobnie wyjęto z grobu celem dołożenia jej do innego pochówku.

Pomimo złego stanu zachowania szkieletów mogliśmy w kilku przypadkach stwierdzić występowanie zmian chorobowych. Zmiany te wynikały zarówno z chorób układowych, jak i degeneracyjnych, a także urazów.

Podobnie jak w badaniach z poprzednich sezonów (P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska 1997, P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999) stwierdziliśmy występowanie *cribra orbitalia*, (nr nr 497/2 i 511) czyli przerostów warstwy gąbczastej kości w stropie oczodołów, związanych z niedoborami żywieniowymi, chorobami pasożytniczymi lub chorobami okresu dziecięcego. Złą sytuację żywieniową i stan higieny populacji potwierdzają także przypadki występowania hypoplazji szkliwa zębów siecznych szczęki i żuchwy (nr 440, 453, 474 i 495) a także liczne przypadki próchnicy. Występowanie zmian próchnicznych o różnym charakterze zaawansowania stwierdziliśmy aż w 7 badanych szkieletach (nr 440, 474, 477, 495, 497/0, 504 i 511). W większości analizowanych przez nas przypadków (5) była to próchnica głęboka i zlokalizowana przyszyjkowo na zębach trzonowych szczęki lub żuchwy. Stwierdziliśmy również występowanie obliteracji zębodołów żuchwy na wysokości prawych i lewych trzonowców (nr 474) i zanik wyrostka zębodołowego występujący również na żuchwie na wysokości prawych trzonowców (nr 495). Oba te przypadki wystąpiły u osobników płci żeńskiej, w zaawansowanym wieku (*maturus*). Ponadto w jednej z tych czaszek (nr 495) stwierdziliśmy występowanie przetoki na wysokości drugiego lewego trzonowca żuchwy, świadczącej o długotrwałym procesie zapalnym okostnej.

Do zmian zwyrodnieniowych zaliczyć można stwierdzone przez nas zmiany artretyczne w obrębie paliczka dystalnego kciuka (nr 511), oraz skostnienie części więzadła w okolicy końca barkowego lewego obojczyka (nr 477).

Stwierdziliśmy również sakralizację piątego kręgu lędźwiowego (nr 512), zrost wystąpił w dość nietypowy sposób – przez lewy wyrostek żebrowy kręgu. Patologię tę można ewentualnie tłumaczyć defektem rozwojowym.

W jednym z męskich szkieletów (nr 504) stwierdziliśmy zmianę pourazową będącą wynikiem wygojenia się kości promieniowej i łokciowej po złamaniu lewego przedramienia. Charakterystyczny, ukośny przebieg złamania pozwala przypuszczać że było to tak zwane złamanie „parowane”. Tego typu urazy występują na skutek reakcji obronnej osłaniania się przed uderzeniem w czasie walki (J. Gładkowska-Rzeczycka 1989). Złamana pod guzowatością promieniową kość promieniowa jest źle zrośnięta na skutek przesunięcia

i krótsza o ok. 1 cm od właściwej swojej długości. Zmiany zrostowe wokół guza kostniny spowodowały także zniekształcenie stawu łokciowo promieniowego. Kość łokciowa jest złamana ukośnie w połowie długości trzonu, a złamany wyrostek łokciowy spowodował przerost w przyśrodkowej części nasady bliższej kości.

Interesującym może wydać się fakt wystąpienia w kilku szkieletach (nr 474, 513 i 517) perforacji dołu łokciowego kości ramiennej. Zmiana ta zaliczana do niemetrycznych cech szkieletu postkranialnego (Finnegan 1978) świadczyć może ewentualnie o intensywnym używaniu stawu łokciowego.

Na szczególną uwagę zasługuje pochówek osobnika męskiego w wieku *maturus* (nr 504) w ułożeniu odwróconym – „na brzuchu”. Jak podkreślano niejednokrotnie w opisach materiału szkieletowego z Masłomęcza (T. Malinowski 1989; B. Rutkowska 1989; P. Dąbrowski, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 1998) cmentarzysko to charakteryzuje się wieloma szczególnymi rodzajami pochówków, których znaczenie trudno jest wytłumaczyć. Stwierdzony przez nas pochówek „na brzuchu”, jest drugim tego typu wśród pochówków masłomęckiego cmentarzyska. Z podobnym przypadkiem (grób 397) mieliśmy do czynienia w sezonie wykopaliskowym 1997 roku i pochowany w ten sposób szkielet również należał do dorosłego mężczyzny (P. Dąbrowski, B. Kwiatkowska, J. Szczurowski 1998).

Jedną z cech charakterystycznych dla obrządku pogrzebowego na cmentarzysku w Masłomęczu było składanie do jam grobowych szczątków zwierzęcych (A. Nadachowski, M. Wolsan 1989; Z. Szyndlar 1989; P. Dąbrowski, J. Szczurowski 1995, 1996; J. Szczurowski 1998, P. Dąbrowski, M. Krzyżanowska, J. Szczurowski 1999). Są to głównie szczątki zwierząt domowych. Stwierdzano niejednokrotnie dokładanie do grobów ludzkich całych zwierząt, a także odrębne pochówki zawierające wyłącznie szkielety zwierzęce. Można przypuszczać, że kompletne pochówki zwierząt stanowiły coś w rodzaju ofiary składanej zmarłemu. Większość pojedynczych kości zwierząt znajdujących w grobach, mogło stanowić resztki konsumpcyjne, które w jamach grobowych znalazły się przypadkowo (A. Nadachowski, M. Wolsan 1989).

Występowanie kości zwierząt stwierdziliśmy w opisywanym materiale w 10 grobach. Niektóre z nich zidentyfikowaliśmy jako należące do świni, bądź kozy/owcy. W czterech grobach stwierdziliśmy występowanie kości ptasich (groby: 509, 506, 494 i 498). W trzech z wymienionych przypadków kości ptaków towarzyszyły szkieletom dziecięcym (w wieku *infans I*, *infans II*, i *infans II/juvenis*) w tym, w jednym przypadku (grób nr 494) były to kości bardzo dużego ptaka, być może indyka.

W podsumowaniu stwierdzamy, że zły stan zachowania szczątków z Masłomęcza nie pozwala na przeprowadzenie szczegółowej analizy antropologicznej. Jednakże zebrane przez nas w sezonach wykopaliskowym 1999 i 2000 informacje mogą stanowić kolejny przyczynek do przyszłych, szerszych opracowań antropologiczno-archeologicznych tego szczególnego cmentarzyska.

LITERATURA

- Acsádi G., Nemeskéri J.
1970 *History of Human Life Span and Mortality*, Budapest.
- Bergman P.
1986 Częstość występowania wybranych cech niemetrycznych czaszki w zależności od cribra orbitalia i wyposażenia grobów, P. Antr., t. 52, s. 103-112.
- Berry A. C., Berry R. J.
1967 Epigenetic variation in the human cranium, *Journal of Anatomy*, nr 101, z. 2, s. 361-379.
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M.
1997 Goci z Gródka n. Bugiem (II-IV w.) w świetle badań paleopatologicznych, [w:] *20 lat archeologii w Masłomęczu*, t. 1, Lublin, s. 85-94.
- Dąbrowski P., Krzyżanowska M., Szczurowski J.
1999 Analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska gockiego w Masłomęczu (stan. 15) – sezon 1998, APŚ, t. 4, s. 135-138.
- Dąbrowski P., Kwiatkowska B., Szczurowski J.
1998 Wstępna analiza antropologiczna szczątków kostnych z cmentarzyska w Masłomęczu (II-IV w.n.e.), „Acta Universitatis Wratislaviensis Studia Antropologiczne”, t. 5, s. 91-95.
- Dąbrowski P., Szczurowski J.
1995 Wstępne informacje o szczątkach kostnych z cmentarzyska grupy masłomęckiej wyeksplorowanych w sezonach 1993 i 1994, Spr. UMCS, s. 19-21.
1996 Sprawozdanie z analizy antropologicznej szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 z badań w latach 1994 i 1995, APŚ, t. 1, s. 91-92.
- Finnegan M.
1978 Non-metric variation of the infracranial skeleton, „*Journal of Anatomy*”, t. 125, s. 23-37.
- Gładkowska-Rzeczycka J.
1989 *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*, Gdańsk.
- Kokowski A.
1991 *Lubelszczyzna w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Lublin.
1995 *Grupa masłomęcka. Z badań nad przemianami kultury Gotów w młodszym okresie rzymskim*, Lublin.
- Malinowski A.
1974 Historia i perspektywy antropologicznych badań grobów ciałopalnych, [w:] *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, Sesja naukowa UAM, Seria Antropologia nr 2, s. 7-15.
- 1992 Uwagi o klasyfikacji i występowaniu kości wstawnych czaszki, [w:] *Pojęcie cechy w naukach biologicznych*, s. 223-233.
- Malinowski T.
1989 Uwagi o obrządku pogrzebowym na cmentarzysku w Masłomęczu, [w:] *Kul. wielb.*, t.2, s. 5-10.
- Martin R., Saller K.
1988 *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart.
- Nadachowski A., Wolsan M.
1989 Ocena archoeozoologiczna szczątków zwierzęcych ze stanowisk grupy masłomęckiej (młodszy okres wpływów rzymskich, południowo-wschodnia Polska), *Kul. wielb.*, t. 2, s. 63-73.
- Piontek J.
1996 *Biologia populacji pradziejowych*, Poznań.
- Rutkowska B.
1989 Grupa masłomęcka w świetle badań archoeologiczno-antropologicznych (Masłomęcz, stanowisko 15), [w *Kul. wielb.*, t. 2, s. 17-46, Lublin.
- Strzałko J., Piontek J., Malinowski A.
1972 Problem rekonstrukcji wzrostu na podstawie kości zachowanych we fragmentach lub spalonych, P. Antr., t. 38, z. 2.
- Szczurowski J.
1997 Wstępna ocena przyżyciowej wysokości ciała osobników płci męskiej i żeńskiej ludności gockiej grupy masłomęckiej, stan. Masłomęcz 15, APŚ, t. 2, s. 121-123.
1998 Ocena antropologiczna szczątków kostnych ze stanowiska Masłomęcz 15 (okres rzymski) wyeksplorowanych w 1996 i 1997 roku, APŚ, t. 3, s. 130-133.
- Szyndlar Z.
1989 Szczątki żółwi błotnych *Emys orbicularis* (L. 1758) ze stanowiska grupy masłomęckiej, *Kul. wielb.*, t. 2, s. 73-75, Lublin.
- Trotter M., Gleser G. C.
1952 Estimation of stature from long bones of American Whites and Negroes, *Am. J. Phys. Anthr.*, nr 10, s. 463-514.
- Ubelaker D. H.
1978 *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Chicago.

BARBARA KWIATKOWSKA, JACEK SZCZUROWSKI

AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BONE REMAINS FROM THE CEMETERY IN MASŁOMĘCZ
(SITE 15, 2ND - 4TH CENTURY AD) EXPLORED IN 1999 AND 2000

The bone remains subjected to analysis came from 34 graves explored in the seasons of 1999 and 2000.

In 29 graves (85%), there were skeletal burials, 3 graves contained cremation burials, and 2 graves contained skeletal-cremation burials.

The numbers of individuals with respect to gender and age groups are represented in Table 1. Only 25 skulls were found in the graves, of which 3 were fully-preserved (*cranium*), 16 skulls were preserved in the form of fragments of various sizes, while in 6 cases, only the mandible was preserved.

Measurements of the cerebral cranium and the facial bones were taken from 5 female and 5 male skulls (Tab. 2). The indicators determining the proportions were determined for 4 skulls (1 male, and 3 female).

The occurrence of 33 non-metric features was established. On three skulls (nos. 495, 497/0 and 507) there were foramen features present, foramen parietale, foramen zygomaticofaciale, *foramen supraorbitale*, *canalis condylaris patens*, *canalis hypoglossi bipartitus*. In four cases (nos. 495, 497/0, 497/2 and 507) there were additional bones in the sutures and fontals, such as *ossicula suturae lambdoideae*, *ossicula suturae sagittalis* and *assiculum fonticuli posterioris*. Additionally, on skull no. 495 an absence of the mastoid foramen was observed (*foramen mastoideum absens*).

In 10 cases the longest measurement (M_1) was taken of the humerus, ulna, radius and femur, as well as the entire length (M_1) of the tibia. The obtained measurements were used in the reconstruction of the intravital body height of 4 men and 6 women (Tab. 4). For 6 badly preserved skeletons (3 male and 3 female) the approximate intravital body height was reconstructed on the basis of the fragments of lower and upper limbs (Tab. 5).

The occurrence of a few cases of partial burials was recorded. Grave 497 contained a complete skeleton of an adult woman (*Adul-*

tus), to which skulls of two other women were added, one *Maturus* and the other of undefined age. To three other skeletons of adult individuals, child bones were added: fragment of a skull (no. 511), femur bones of an individual at the age of *Infans I* (no. 517), and a complete skeleton of an individual at the age of *Infans I* (no. 522). In one of the graves (no. 500), apart from the skeleton of a man at the age of *Maturus*, fragments of a skull of another adult individual were found. Burial 498 contained charred fragments of a skull of a child at the age of *Infans II/Juvenis* with a mandible of a woman at the age of *Maturus*. In one of the graves (no. 505), there was a skeleton of a man without the skull.

In two graves the occurrence of *cribra orbitalia* was recorded (nos. 497/2 and 511), and in four others, a hypoplasia of the enamel was observed (nos. 440, 453, 474 and 495). Carious changes at different stages of development were observed with respect to 7 skeletons (nos. 440, 474, 477, 495, 497/0, 504 and 511). Also observed was the occurrence of obliteration of dental alveoli of the mandible (no. 474), atrophy of the alveolar resorption of the mandible at the location of the right molars (no. 495), and in the case of one skull, the occurrence of a dental fistula at the location of the second left molar of the mandible.

Also some arthritic changes were observed within the distal phalanx of the thumb (no. 511), a partial ossification of the ligament in the area of the left clavicle (no. 477), and sacralisation of the fifth lumbar vertebra (no. 512).

The skeleton from grave 504 carried signs of post-traumatic changes which resulted after the healing of an „impacted” fracture of radius and ulna bones of the left forearm (Fot.).

Particularly interesting is the burial of a male individual at the age of *Maturus* (no. 504) who was placed in a prostrate position – „on the belly”.

Animal bones occurred in 10 graves.